

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง"

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 17 ธันวาคม 2536

ชีวิตบรรณาธิการ

รังสรรค์ ทัศนะพรพันธุ์

ผมเป็นบรรณาธิการ 'อาซีพ' มาตั้งแต่ปี 2506 เริ่มได้เข้าจากการทำหน้าที่สอนโรงเรียนมัธยมจนถึงระดับอุดมศึกษา ในระหว่างที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกจากมีส่วนช่วยจัดทำหนังสืออนุสรณ์ประจำปีของคณะศิลปศาสตร์และคณะเศรษฐศาสตร์แล้ว ยังมีบทบาทในการจัดทำหนังสือ 'นิตยสาร' รายสัปดาห์ชื่อ 'พัฒนาสาร' อีกด้วย แต่จุดหักเหแห่งชีวิตกลับอยู่ที่การเข้าร่วมคณะบรรณาธิการ 'สังคมศาสตร์ปริทัศน์' ฉบับนิสิตนักศึกษาและฉบับบัณฑิตชีวิตในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างปี 2507-2511 เป็นช่วงแห่งการฝึกปรือวิทยายุทธด้านการขีดเขียนอย่างสำคัญ

เมื่อผมกลับจากประเทศอังกฤษในปี 2515 ก็เริ่มรับผิดชอบเป็นบรรณาธิการ 'วารสารธรรมศาสตร์' โดยที่ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้เขียนประจำคอลัมน์ "เมืองไทยมิใช่กรุงเทพฯ" ใน 'สังคมศาสตร์ปริทัศน์' แม้ภายหลังมีการจัดทำ 'สังคมศาสตร์ปริทัศน์' ฉบับวิชาการ ผมก็มีตำแหน่งเป็นบรรณาธิการร่วม จนมีการกล่าวหาทั้งต่อหน้าและลับหลังว่า ผมเป็นบรรณาธิการผูกขาดในวงวิชาการสังคมศาสตร์ ซึ่งมีมูลความจริงอยู่บ้าง แต่สภาพการณ์ทั้งหมดนี้ก็สิ้นสุดลงเมื่อเกิดการรัฐประหารเดือนตุลาคม 2519 ผมยุติ 'อาซีพ' บรรณาธิการเกือบโดยสิ้นเชิง แม้ภายหลังจะร่วมอยู่ในคณะบรรณาธิการของ 'วารสารเศรษฐศาสตร์' อันสมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทยเป็นเจ้าของ ความกระฉับกระเฉงในการทำงานเหือดหายไปพร้อมกับเหตุการณ์ตุลาคม 2519 ความหฤโหดของเหตุการณ์ครั้งนั้นยังคงติดตามตรึงใจมาจนถึงบัดนี้

เมื่อสิ้นรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ผมกลับมาช่วยจัดทำ 'วารสารธรรมศาสตร์' อีกครั้งหนึ่ง คราวนี้อาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ดำรงตำแหน่งบรรณาธิการ ครั้นในปี 2526 เมื่อคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เริ่มออก 'วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์' ผมก็ได้รับความไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งบรรณาธิการนับแต่บัดนั้นจนบัดนี้

ด้วยเหตุที่ผมเป็นบรรณาธิการ 'อาซีพ' มาเป็นเวลาช้านาน คลุกคลีอยู่ในวงการหนังสือมากกว่าสามทศวรรษ ผมจึงมองเห็นเอกลักษณ์เฉพาะของวารสารวิชาการได้ค่อนข้างชัดเจน

บทสรุปของผมก็คือ วารสารวิชาการมีวงจรชีวิตของมัน วงจรชีวิตดังกล่าวนี้สั้นยาวแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับตัวแปรอย่างน้อย 2 ตัว คือ บรรณารักษ์ และสิ่งแวดล้อมในชุมชนวิชาการ

ในทศวรรษ 2500 เมื่อผมยังเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีวารสารวิชาการที่โดดเด่นในวงวิชาการสังคมศาสตร์เพียง 2 ฉบับ คือ *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์* (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) และ *วารสารสังคมศาสตร์* (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ความโดดเด่นของวารสารวิชาการทั้งสองฉบับนี้เกิดจากการเพิ่มจำนวนอาจารย์รุ่นหนุ่มสาวไฟแรงของสถาบันทั้งสอง สถาบันอื่นยากที่จะผลิตวารสารวิชาการได้ เนื่องจากถูกรวบงำโดย 'สำนักวิชาการขุนนาง' การเรียนการสอนต้องพึ่งข้าราชการจากกระทรวงทบวงกรมต่างๆ เป็นผู้บรรยาย และด้วยการครอบงำของ 'สำนักวิชาการขุนนาง' มหาวิทยาลัยหลายต่อหลายแห่งจึงมิได้มีนโยบายการผลิตและสร้างอาจารย์

คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิฟอร์ดในการผลิตอาจารย์และในการผลิตงานวิชาการ จึงมีชื่อเสียงน่าประหลาดใจที่ *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์* มีมาตรฐานระดับหนึ่ง และออกจำหน่ายค่อนข้างตรงต่อเวลา

ส่วนคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในยุคทศวรรษ 2500 ก็อุดมด้วยขุนพลทางสังคมศาสตร์ ผู้เยี่ยมยุทธจำนวนมากพากันตบเท้าเข้าสู่สำนักนั้น เมื่อผมยังเป็นนักศึกษา ผมได้ยื่นชื่อยอดขุนพล 'โคมฉาย สายหู ชูโต' แล้ว อาจารย์ประชุม โคมฉายเป็นเสาหลักทางเศรษฐศาสตร์ ในขณะที่อาจารย์พทยา สายหูทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และอาจารย์สมศักดิ์ ชูโตทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในสำนักนั้น

ด้วยเหตุดังที่พรรณนาข้างต้นนี้ *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์* และ *วารสารสังคมศาสตร์* จึงเป็นขุมความรู้ที่สำคัญในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ในทศวรรษ 2500 ในขณะที่ *วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์* เป็นแหล่งประเทืองภูมิปัญญาที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในช่วงเวลาเดียวกัน แม้ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* จะสิ้นอายุขัยด้วยเหตุการณ์เดือนตุลาคม 2519 แต่พัฒนาการของเหตุการณ์ในเวลาต่อมา ก็บ่งบอกอย่างชัดเจนว่า วารสารทางภูมิปัญญาไม่สามารถอยู่รอดได้ในทางธุรกิจ แต่สำหรับ *วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์* (ผู้สืบทอดต่อจาก *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์*) และ *วารสารสังคมศาสตร์* แม้จะยังคงได้รับเงินอุดหนุนจากหน่วยงานที่เป็นเจ้าของ แต่ก็มีการล้มลุกคลุกคลานเป็นเวลาเกือบทศวรรษ บัดนี้ ผมถือว่า *วารสารสังคมศาสตร์* ถึงแก่กรรมแล้ว ในขณะที่ *วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์* มีอาการอัมพาตฯ นี้ นับเป็นอนิจลักษณะของวงวิชาการในเมืองไทยโดยแท้

ในช่วงปลายทศวรรษ 2510 ผมเห็นความกระตือรือร้นของสาขาวิชาการต่างๆ ในการออกวารสารวิชาการของตนเอง แต่เมื่อบรรณาธิการผู้กระตือรือร้นสิ้นหน้าทีลง วงจรชีวิตของวารสารนั้นๆ ก็จบสิ้นตามไปด้วย *วารสารศิลปศาสตร์* นับเป็นตัวอย่างที่ดีของความขี้เนื้อนี้

บุคลิกภาพและบารมีของบรรณาธิการมีส่วนกำหนดคุณภาพและวงจรชีวิตของวารสารวิชาการอย่างสำคัญ วารสารวิชาการหลายฉบับมีวัฏจักรแห่งความรุ่งเรืองและความเสื่อมถอย ยุคที่รุ่งเรืองมักจะเป็นยุคที่มีบรรณาธิการที่เข้มแข็ง ทุกวันนี้ผู้คนยังคงกล่าวขวัญถึง *วารสารธรรมศาสตร์* ยุคชาญวิทย์ เกษตรศิริ *วารสารเศรษฐศาสตร์* ยุคไกรยุทธ ธีรตยาสินันท์ และ *วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ* ยุคศรีธัญ วรรัตน์จรรย์ยา

แต่วารสารวิชาการอีกหลายฉบับเช่นเดียวกันที่ไม่เคยมียุคแห่งความรุ่งเรือง กล่าวคือ เริ่มเสื่อมถอยนับตั้งแต่วันที่ออกฉบับแรก อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ความเสื่อมถอยของวารสารวิชาการในสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ กลายเป็นปรากฏการณ์ทั่วไป วารสารวิชาการฉบับแล้วฉบับเล่ามีอันต้องเป็นไป ส่วนที่ยัง 'แข็งใจ' ดำรงชีพอยู่ ก็ไม่สามารถออกตรงต่อเวลา *วารสารธรรมศาสตร์* ต้องพึ่งบทความแปลในสัดส่วนที่สำคัญ ความขี้เนื้อนี้เป็นจริงสำหรับ*รัฐศาสตร์*สารด้วย หากแต่ด้วยสัดส่วนที่ต่ำลงมา

เมื่อผมรับตำแหน่งบรรณาธิการ*วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์* ในปี 2526 ผมไม่เคยมีปัญหาคาดแคลนต้นฉบับบทความ บทความที่ได้รับมีมากพอแก่การคัดออกในอัตรา 1 ต่อ 3 ได้ ในบางช่วงเวลา บทความบางเรื่องต้องรอคิวในการจัดพิมพ์นานถึง 12 เดือน ในเวลานั้น *วารสารเศรษฐศาสตร์* ของสมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทยกำลังปิดตนเอง *วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ* ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ถึงยุคเสื่อมถอย เช่นเดียวกับ *วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทัศน์* ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บทความวิชาการในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์จึงหลังไหลสู่ *วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์* ซึ่งมีอำนาจผูกขาดระดับหนึ่ง

ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา กระแสของบทความที่เข้าสู่ *วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์* เริ่มอ่อนตัวลงอย่างเห็นได้ชัด ความเสื่อมถอยกำลังมาเยือน ทศวรรษแห่งความรุ่งเรืองยุติลง แม้วงจรชีวิตที่รุ่งเรืองจะยาวนานถึง 10 ปี แต่วารสารฉบับนี้ก็ไม่สามารถแข่งขันกระแสการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในชุมชนวิชาการได้ *วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์* เริ่มไม่สามารถออกตรงต่อเวลาในปีที่ 11 เนื่องจากมีปัญหาคาดแคลนต้นฉบับบทความที่มีคุณภาพ ยอดจำหน่ายซึ่งเคยสูงกว่า 90% ของจำนวนพิมพ์เริ่มตกต่ำลงสู่ระดับไม่เกิน 30% ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ไม่ยากแก่การอธิบาย ด้วยเหตุที่วารสารฯตีพิมพ์บทความที่อุดมด้วยสมการ เทคนิคการคำนวณ และแบบจำลอง ผู้อ่านที่รับไม่ได้เริ่มตีจากไป บางคนถึงกับต่อว่าผม

เป็นการส่วนตัวที่ตีพิมพ์บทความลักษณะนี้ เพราะเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ผมสัปดาห์การวิเคราะห์เชิงสถาบันมากกว่าเชิงปริมาณ ผมก็ได้แต่อธิบายว่า ผมไม่สามารถฟันกระแสของสำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักได้ และโดยหลักการแล้ว ผมเปิดกว้างต่อกระแสของสำนักเศรษฐศาสตร์ทุกสำนัก

อาจารย์มหาวิทยาลัยในเมืองไทยที่มีฉันทะทางวิชาการอย่างจริงจังมีจำนวนไม่เกิน 10% และนี่เป็นเหตุผลที่อธิบายว่า เหตุใดความก้าวหน้าทางวิชาการในแขนงวิชาต่างๆ จึงเป็นไปอย่างเชื่องช้า ในหมู่อาจารย์ผู้มีฉันทะทางวิชาการที่มีจำนวนไม่เกิน 10% นี้ เกือบทั้งหมดต้อง 'ปากกัดตีนถีบ' เพื่อดำรงชีวิตตามมาตรฐานชนชั้นกลาง ทั้งนี้ด้วยการหารายได้เสริมจากการทำงานวิจัย จากการสอนหนังสือในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน จากการเป็นที่ปรึกษาธุรกิจเอกชน ตลอดจนการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ ลำพังแต่เงินเดือนราชการ ซึ่งต่ำกว่าเอกชน 2-5 เท่า ไม่พอเพียงแต่การดำรงมาตรฐานการครองชีพของชนชั้นกลางได้ ในสภาวะการณ์ดังกล่าวนี้ การคาดหวังความก้าวหน้าทางวิชาการจากอาจารย์มหาวิทยาลัย อาจเป็นเรื่องที่ไม่เป็นธรรมนัก

ภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่หลังปี 2529 มีส่วนสำคัญในการทำลายวงวิชาการในเมืองไทย ผู้คนที่มีความสามารถทางวิชาการจำนวนมากพากันตบเท้าเข้าสู่ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และสามารถแสวงหารายได้เป็นอย่างดีจนกลายเป็นกำไรจากการเก็งกำไร ผู้คนเหล่านี้ใช้เวลาอันนับชั่วโมงในการเฝ้าจอโทรทัศน์ในแต่ละวันทำการ เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวของราคาหลักทรัพย์ จริยธรรมในการทำงาน (work ethics) ถูกกัดกร่อนอย่างรุนแรง มิใช่จะตั้งกล่าวถึงสภาวะที่นักศึกษาบางคนขออนุญาตออกนอกห้องบรรยายเพื่อไปสังสรรค์ขายหลักทรัพย์

ในอีกด้านหนึ่ง ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนกระตุ้นให้เกิดอาการกระหายข่าวสาร อาจารย์มหาวิทยาลัยจำนวนไม่น้อยออกไปผลิตรายการวิทยุและโทรทัศน์ บางคนเข้าสู่ธุรกิจโฆษณา และบางคนประกอบธุรกิจขายข่าวสารในด้านต่าง ๆ

บัดนี้ เศรษฐกิจฟองสบู่และสังคมสารสนเทศกำลังดูดกลืนอาจารย์มหาวิทยาลัยในไม่ช้า ผู้คนอาจพากันตั้งคำถามว่า

อาจารย์มหาวิทยาลัยหายไปไหน?

ถึงตอนนั้น บรรณานิติการวารสารวิชาการจะไม่มีที่ยืนในมหาวิทยาลัย เพราะวารสารวิชาการกลายเป็น 'สิ่งชำรุดทางวัฒนธรรม' เสียแล้ว